

Samlingskraft

The image shows the interior of a traditional thatched roof structure. A central vertical wooden post is the focal point, surrounded by a network of horizontal and diagonal wooden beams and rafters. The roof is covered in thick, layered thatch. The lighting is warm, highlighting the textures of the wood and the thatch.

Enggaarden/Sulelængen i Magtenbølle

Forsidefoto: Sule med skråbånd og tveje/'gaffel' holder åsen under mønningen på Enggaarden/Sulelængen i Magtenbølle.

Dette hæfte er udgivet april 2024.

Tekst og fotos: Ingrid Henriksen og Jørgen Bjerring, hvor intet andet er angivet.

Layout: Enggaard Grafik

Tryk: Lasertryk A/S - på miljørigtigt papir

Hæftet er udgivet med støtte fra Samlingskraft – et By og Land Danmark projekt, der er finansieret af Realdania og udarbejdet i forbindelse med et samarbejde mellem foreningen "Sulelængens Venner" og Vissenbjerg lokalhistoriske Forening og Arkiv om et 'Åbent hus' projekt juni 2024 med rundvisning på gården og efterfølgende markvandring.

Hæftet er trykt i 1.000 eksemplarer og kan rekvireres hos de to nævnte foreninger, så længe lager haves.

SAMLINGSKRAFT
SAMMEN OM STEDER
VI HOLDER AF

Inhold

Indledning	4
De fynske sulegårde - konstruktion og historie	5
Enggaarden - fra "Enggaard" til "Sulelænge"	6
Renoveringsarbejde gennem 30 år - fra spidsgavl til afvalmet tag	8
Portlængen reddes	10
Bondehusvinduer - der er flere valg	11
En port bliver lukket	12
Sulelængen 2008-2014	13
Renovering af bindingsværk	17
Stråtagsprojekter	18
Et par 'velfærdsknaster'	19
Bindingsværk - bæredygtighed par excellence	20
Enggaarden - ikke blot 'bygningskultur'	22
Artikel fra foreningen Stråtag - Sikke en Sule	24
Enggaardens / Sulelængens fremtid	28

Indledning

Dette skrift har fået titlen ”Engaarden/Sulelængen i Magtenbølle”, fordi vi gerne vil fortælle historien om ”den gamle bondegård ude af drift (anno 1993)”, som det er lykkedes at transformere til ”tidssvarende bolig og levende kulturhus (anno 2024)”.

De fleste mennesker, som oplever vores gård, glæder sig over den kulturhistorie og den idyl, som hviler over stedet. Og samtidig glæder de sig muligvis også over, at de ikke selv er ejere af et bygningskompleks som dette med de krav til vedligeholdelse, som et sådant ejerskab indebærer...

Titlen ”Enggaarden/Sulelængen i Magtenbølle” kunne imidlertid også f.eks. have været ”Har du et hus med værdier?”

Vi vil nemlig rigtig gerne hjælpe med at åbne flest mulige menneskers øjne for, at de måske selv er ejere af ejendomme, som rummer en ”kultur”, f.eks. fordi den måske indgår som en del af en helhed i et bestemt gadeforløb, eller i et bestemt distrikt eller boligkvarter i en større eller mindre by. Eller ”kulturen” kan bestå i, at huset/ejendommen repræsenterer en stil eller en epoke, som nu er blevet til ”historie”, som man i det mindste bør tænke over, inden man griber til mere eller mindre gennemgribende løsninger i forbindelse med renoveringer eller blot vedligeholdelse af ejendommen.

Man taler også tit om ”husets (og måske også havens) sjæl” - dér vil det nok som oftest være ejernes ”sjæl”, som på godt og ondt er blevet tilført ejendommen.

Det er også værd at tænke over, synes vi...

De fynske Sulegårde - konstruktion og historie

Ordet ”sule” kommer af ”søjle”. Sulerne er placeret langs husets midterlinie, altså under tagryggen. Der er typisk 4-5 meter imellem dem. Sulerne bærer en ås, et langt stykke tømmer, som hviler vandret på sulerne. Den øverste del af spærerne er fastgjort på åsen. Med deres placering ned midt i rummet tager sulerne således en meget stor del af trykket fra taget.

”Sulerne er et pust fra middelalderen. De blev udviklet i 1200-tallet og var engang udbredt over en større del af landet, ligesom de også kendes fra Nordtyskland og Østsvetserne. Men i nyere tid blev denne unikke byggeskik kun bevaret på Vestfyn, hvor man brugte suler til omkring 1800” (Peter Dragsbo og Torben Lindegaard Jensen, By og Land nr. 137/2022, s. 20). Dragsbo og Lindegaard Jensen oplyser, at der siden 1980’erne er fredet 15

Sulerne (”søjlerne”) står ned midt i bygningen.

sulegårde. De anslår, at der er yderligere 30-50 ikke-fredede gårde, som har suler i en eller flere af længderne.

Sulerne bærer den vandretliggende ås, hvorpå spærerne er fastgjort.

De oplyser endvidere, at der i perioden 2019-22 inkl. er forsvundet 10-12 bygninger med suler. Man kan derfor godt tillade sig at anse de tilbageværende sulegårde som "en truet art". Hvad, der 'truer', er f.eks. risiko for brand, men i høj grad også de vedligeholdelsesudgifter, som ejerskab af disse gårde fører med sig. Det er på mange måder billigere at rive en utidssvarende og vedligeholdelseskrævende stråtags- og bindingsværksbygning ned og i stedet lade en moderne bygning opføre, hvis man har brug for mere bygningsmasse end det, der er tilbage, når den gamle længe er revet ned og kørt bort.

Det er vigtigt, at ejerne af disse historiske bygninger skaber 'indhold' i dem. I gamle dage var indholdet ko- og grise-stald eller lignende. 'Indhold' i dag kan selvfølgelig fortsat være dyr, f.eks. får, heste, høns og lignende. Eller bygningen kan indrettes med gårdbutik, cykelsmedje eller galleri. Eller som i vores tilfælde udvikles til et 'kulturhus'. Skabes der ikke 'indhold' i bygningen, så stiger risikoen for, at den en dag bliver revet ned. For eksempel af nye ejere, som måske kun ser bygningen som 'en klods om benet'.

Enggaarden - fra "Enggaard" til "Sulelænge"

Enggaarden i Magtenbølle skriver sig tilbage til omkring 1780, plejer vi at sige. Vi ved fra danmarkshistorien, at landbore-formerne (fra 1733) og Stavnsbåndets ophævelse (1788-1800) førte til nybyggeri af gårde og husmandssteder og "udflyttergårde", som bogstavelig talt blev pillet ned i landsbyerne og flyttet ud i det åbne land. Konkret betød det her på Vestfyn, at der blev bygget en del sulegårde i sidste halvdel af 1700-tallet. "Enggaarden" i Magtenbølle var én af dem. Et kort fra 1811 viser, at Enggaarden eksisterede med alle fire længer på det tidspunkt.

Man kan med rimelighed betegne den firelængede gård som et af datidens "typehuse". (Annelise Lindhard har en glimrende

Den firelængede gård hørte til et af datidens 'typehuse' (Annelise Lindhard, By og Land nr. 28/1995) På fotoet ses Enggaarden t.h. og nærmeste nabo (Magtenbøllevej 92) t.v. (Foto: Det Kgl. Bibliotek)

gennemgang og beskrivelse af indretningen af disse gårde ("Truslen mod den 4-længede gård", By og Land nr. 28, 1995)). Et glimrende eksempel på 'typehuset' ses faktisk på et luftfoto fra 1939. Fotoet viser vores gård (t.h.), og vores nærmeste nabo: to firelængede gårde (med udhuse) midt i Magtenbølle by. Naboens gård er i dag to-længet Den firelængede gård er i sandhed truet... Da vores gård ligger midt i Magtenbølle by, tænker vi, at der her på stedet godt kan have ligget et hus længe før Enggaarden blev bygget. I Magtenbølle fejrede beboerne i 1995 700-årsjubelæum, - et skøde dateret tilbage i 1295 indikerer, at landsbyen eller stedet er meget gammelt. Enggaarden er derfor ikke en udflyttergård, men en integreret del af et oprindeligt landsbyfællesskab med sit 9 hektar jordtilliggende stikkende bagud vest for gården. Øst for gården befinder sig fortsat et moselod, hvor vi formoder, at der i forne tider er blevet gravet tørv.

Enggaarden har således levet sit stille og slidsomme liv i cirka 200 år, indtil livet som landbrugsejendom reelt kom til at stå stille fra omkring 1970, hvor ejeren Ove Jensen som følge af helbredsproblemer måtte opgive at drive landbrug på stedet. Jorden blev forpagtet ud og dyrene i det blandede landbrug med køer og grise afhændet. Staldene blev tømt for indhold. Men lykkeligvis overlevede alle fire længer de næste mange år.

Vi skal helt frem til 2008, næsten 50 år efter, at Ove Jensen måtte stoppe sin landbrugsdrift, førend transformationen fra "bondegård" til "kulturhus" begyndte at tage form. Vi startede i 2008 en langsom renovering af Sulelængen, som tog lidt mere fart i 2011, hvor Realdania iværksatte kampagnen "Byggeriets Ildsjæle". Formålet med kampagnen var støtte til renovering af bevaringsværdige bygninger på landet, som kunne få nyt 'liv' og nyt 'indhold'. Realdania bevilgede 100.000 kr. til et samlings- og kulturhus her på gården, og så kunne vores langsomme renoveringsarbejde af Sulelængen tage ekstra fart.

Stuehusets smukke bindingsværksgavl mod øst blev revet ned i 1941 og erstattet af en dengang moderne blankmuret spidsgavl.

Renoveringsarbejde gennem 30 år - fra spidsgavl til afvalmet tag

Vi var meget unge (begge 22 år), da vi købte vores første hus på landet. Det var et grundmuret hus med stråtag. Vi renoverede, udbyggede og forskønnede det gennem de tyve år (1973-93), hvor vi boede der. Stedet var et lille paradys, da vi forlod det. Derfor bragte vi en god klat penge fra salget og noget privat opsparing med til Magtenbølle. Og altså også værdifulde byggeerfaringer. Vores kritiske øjne i Magtenbølle rettede sig derfor mod en gavl i stuehusets østlige ende, som ikke harmonerede med de øvrige gavle og facader på gården. Historien omkring gavlen var følgende:

Da Ove Jensen og "Misse" overtog gården tilbage i 1941, var den østligste ende af stuehuset i en så dårlig forfatning, at de valgte at rive endegavlen og de tre yderste fag ned. Kort sagt, stuehuset blev forkortet med de to små uopvarmede stuer, som lå dér mod øst, hvor også den offentlige vej befandt sig. Og da det altid har været tradition, at de facader og gavle, som lå ud mod offentlig vej, skulle tage sig bedst ud og i størst muligt omfang vise, at hér på gården hersker velstand, og der spares ikke på noget, så blev resultatet af nedrivningen, at der blev opført en splinterny gulstensmur, ovenikøbet med spidsgavl - modsat traditionen med afvalmet tag, som findes/fandtes overalt på gamle fynske bindingsværksgårde. Spidsgavlen kunne jo rigtig ses fra vejen og beundres af forbikørende og landsbyens beboere, så fint blev det. Og så fulgte Misse og Ove jo blot tidens trend: at bindingsværk var "yt" og krævede vedligeholdelse, så hvorfor ikke bare anno 1941 bygge en moderne gulstens vedligeholdelsesfri blankmuret spidsgavl op? Slut med fremtidig kalkning og stolpning af i det mindste denne-her gavl på den firelængede gård - hvor heldig, rationel og fremsynet kan man være?

Well, denne gavl provokerede vores øjne så meget i 1993, at noget måtte gøres. Vi valgte en 'mellemløsning', som indbefattede, at vi - fordi nordsiden af stuehuset alligevel skulle nytækkes - benyttede lejligheden til at rive den øverste trekant i spidsgavlen ned og ændre på tømmerkonstruktionen, således at gavlen blev afvalmet i overensstemmelse med datidens byggeskik.

Og blankmuren blev pudset op og kalket hvid, ligesom en meget bred og overdimensio-

Vi afvalmede i 1993 spidsgavlen mod øst. Desværre havde vi ikke penge og kræfter til at rekonstruere den oprindelige bindingsværksgavl. (Se foto s. 8)

neret tofløjet terrassedør blev fjernet og erstattet af en nyproduceret terrassedør fra vores gode lokale tømrer-/snedkermester i Vissenbjerg. Desuden blev der isat to nye småsprossede og kittede vinduer, så gavlen kom til at se 'anstændig'/'acceptabel' ud, set i forhold til vores æstetik, kræfter og pengepung på daværende tidspunkt. Hvad vi ikke fik gjort, var at rive hele gavlen ned og genopføre den i bindingsværk – så siden 1941 har denne gavl været det eneste sted på de fire længer, som ikke er bygget op i bindingsværk.

Portlængen reddes

Da vi overtog gården, var stråtaget på østlængen (også kaldet portlængen) ud mod den offentlige vej meget tyndslidt.

Vi havde valget mellem at få lagt nyt stråtag på hele længen eller at rive den ned, inden den selv ville forgå, når det begyndte at regne ind alle steder. Havde vi været 'uerfarne' og havde vi ikke haft lidt 'startkapital' i form af friværdien på huset, som vi solgte i 1993, så havde katastrofe nummer ét været, at vi havde revet østlængen ned i stedet for at ofre penge på en tiltrængt nytækning af længen. Tækkearbejdet på hele denne længe blev udført den første sommer, vi boede her... Hele bygningskomplekset, den firelængede bondegård, ville jo med ét slag blive totalt amputeret, hvis portlængen var blevet revet ned. Ikke desto mindre er det det, der er sket med hundredevis af disse ejendomme igennem de seneste halvtreds år. Når man ser et ensomt liggende stuehus og eventuelt en tilstødende

Såkaldte "bondehusvinduer" blev moderne i 1970'erne. De var energibesparende med termoglas. Og staten gav tilskud til energibesparende foranstaltninger i boliger. Det betød, at rigtig mange småsprossede, kittede vinduer blev kasseret til fordel for disse nye "bondehusvinduer" Fotoet er taget i Vissenbjerg by, med ejers tilladelse.

længe med bindingsværk og stråtag, så kan det sagtens være reminiscenserne af en firelængt bondegård.

Hvis turister og øvrige besøgende på Fyn vil opleve firelængede bindingsværks- og stråtagsgårde som vores, så ender det hele med, at det kun kan ske i Den Fynske Landsby og på Frilandsmuseet i Sorgenfri.

Bondehusvinduer - der er flere valg

Valg af vinduer i ethvert hus kræver omtanke. Og ofte ekspertise. I 1970'erne blev de såkaldte bondehusvinduer populære. De bestod af karm og to-fags vinduesrammer med tre termoruder i hver ramme. Termoruderne gjorde, at man indvendigt kunne spare forsatsvinduer, så løsningen med den nye slags bondehusvinduer var energibesparende (pga. termoglassene) og kunne give gamle huse på landet et look af 'det gamle' frem for de vinduer uden rammer og med blot én stor termorude, som alt-overvejende indtil da var blevet sat i gamle huse, når ejere mente, at de gamle vinduer skulle udskiftes. Sådanne bondehusvinduer fik vi selv (som nye, uformuende og uerfarne husejere) sat i vores første hus tilbage i 1973.

Men nej! Det ville være vandalisme at vælge en tilsvarende løsning, da vi købte Enggaard i Magtenbølle tyve år senere. De gamle vinduer var virkelig i en så dårlig forfatning, at noget skulle ske. En lokal bygnings-snedker turde ikke give sit bud på, hvad reparation af de eksisterende

Vores valg af småsprossede, kittede vinduer har vi ikke et sekund fortrudt - heller ikke selvom en løsning med 'moderne' bondehusvinduer med tre termoruder i hvert fag havde været tre gange billigere.

kittede vinduer i stuehuset ville koste. Og disse vinduer var i øvrigt også på mange måder meget uensartede og bar præg af sporadiske udskiftninger, som gav både facader og gavle et ret uensartet og 'flagrende' look. Vi forestiller os, at vores stuehus, da det blev opført, havde et 'klassicistisk' udseende forstået på den måde, at bindingsværk, de (dengang) to indgangsdøre, tavlene og vinduerne har været præget af klassicismens 'strenge linier' og tilstræbte symmetri. Det var i hvert fald den forestilling, som førte til, at vi valgte at investere i 'den rigtige' løsning, nemlig 22 småsprossede og kittede vinduer med seks ruder i hvert fag. Dertil kom koblede rammer med to-lags termoglas indvendig i huset. Valget af disse vinduer fra lokal tømrer/snedker i Vissenbjerg har vi ikke et sekund fortrudt, da vi så resultatet - heller ikke selv om dette valg kostede os mere end tre gange så meget, som de gængse bondehusvinduer ville have kostet.

Porthullet mod vest blev lukket, da det gav lidt mere boligareal. Bemærk 'springet' fra det gamle bindingsværk til det nye. Det afslører, at vi har lavet et indgreb.

En port bliver lukket

Vores gård er ikke fredet. Det har muliggjort, at vi har kunnet lave 'ødelæggelser' på facaderne, som næppe ville have været tilladt, hvis gården havde været fredet.

I den klassiske firelængede sulegård er der tre porte: Porten ud mod den offentlige vej, porten i den modsatte længe og endelig en port i længen over for stuehuset. Disse tre porte muliggjorde, at hestvogne og andre større markredskaber kunne opbevares under tag, og de gav mulighed for, at hestene, f.eks. i høsttiden kunne 'zig-zakke' sig fremad og ind

Sulelængen set fra vest signalerer med sine sprossvinduer snarere "beboelse" end "stald". Se vores overvejelser vedrørende dette s. 15-16.

under de to eller tre porte, hvorfra hø og halm så kunne smides direkte fra hestevognene og videre fremad på lofterne under stråtaget.

Vi valgte at tilmure den ene af de tre porte, nemlig porten mellem stuehuset mod nord og sulelængen mod vest. Det tilføjede mere areal til boligen, så vi i dag har et stort køkken-alrum i stuehusets vestligste ende, som altså er udvidet med det, der tidligere var et åbent porthul mod vest.

Det tog os cirka 2½ år (1993-95) at få skabt den bolig, som vi har i dag - dog uden en hyggelig stue på første sal, som vi først fik lavet nogle år senere. Da boligen stod færdig, kunne vi så kigge på stedets øvrige muligheder og skabe os et overblik over øvrige større og mindre vedligeholdelsesopgaver.

Sulelængen 2008-2014

Efter femten år på gården (1993-2008) havde vi så meget overskud, både mentalt og økonomisk, at vi kastede os ud i et lidt større projekt. Det udviklede sig til det, der blev til "Sulelængen i Magtenbølle". Vores vestlænge (sulelængen) trængte til en kærlig hånd: Én af sulerne stod nærmest som en flitsbue.

I 2010 foretog vi det første større indgreb i bindingsværk på gården. Portlængens gavl mod syd blev udskiftet med helt nyt tømmer. (Se side 17)

Og selv om egetræ er stærkt, så var sulens stilling ret foruroligende at se på. Dertil kom, at længens facade mod vest (ud mod markerne, altså ikke inde på gårdsiden) også var af tvivlsom karakter. I forbindelse med en "håndværkerdag" i lokalområdet (arrangeret af foreningen "Stråtag") fik vi kontakt til en ældre bindingsværkstømmer, Erik Therkildsen fra Børkop. Han gav tilbud på en sprit-ny bindingsværksfacade i ege-tømmer. Tilbudet var overraskende billigt, syntes vi, så Erik gik hjem på sit savværk og værksted i Børkop og producerede en 22 meter lang bindingsværksfacade i fuldkantet ege-tømmer. Imens forberedte vi alt hér med nedrivning og fjernelse af den gamle facade og nye syldsten, hvorpå bundrem og det øvrige tømmer skulle opstilles. Efter det gode samarbejde om bindingsværksfacaden i 2008 blev næste skridt at få udskiftet den dårligste af sulerne - se s. 24-27. Hermed var starten gået på projekt Sulelænge-renovering, som strakte sig over de næste 5-6 år. At længen skulle udvikle sig til et 'kulturhus', havde vi ingen

anelse om på det tidspunkt. Der var i første omgang blot brug for renovering...

Som tidligere nævnt skal man udvise stor omtanke, når man vælger vinduer. Derfor stod den nye bindingsværksfacade mod vest også uden vinduer i et par år. Vi opmurede, pudsede og kalkede selv tavlene i bindingsværket, og der hvor vi forestillede os, at vi ville isætte vinduer, undlod vi blot at mure op. Og endelig fik vi et tilbud, som vi ikke kunne sige nej til: et gammelt bondehus i Kerte (11 km. herfra) skulle nedrives. Efter aftale med ejeren reddede vi alle ti småsprossede og kittede vinduer hjem til os - det tog blot en dags tid at pille dem ud af huset.

Seks af disse vinduer blev istandsat og sat i sulelængefacaden mod vest (altså ud mod markerne, hvorfra færre besøgende ser facaden). Vores overvejelser og 'bekymringer' var mange.

Vi skulle (jo) have noget mere lysindfald i længen. Men problemet var så, at vi derved transformererede facadens oprindelige ud-

Spritnyt bindingsværk skaber et lidt forsk udtryk, men vi glæder os over ny facade med begrænset behov for vedligeholdelse.

seende fra at være 'stald' (med små staldvinduer) til snarere at se ud som 'beboelse' med de småsprossede vinduer fra beboelsen i Kerte.

Med det relativt store lysindfald mod vest kunne vi så til gengæld på gårdsiden bibeholde det oprindelige facadelook med fire staldvinduer. Hér i det indre gårdrum, som de fleste besøgende jo oplever, bevares med de fire staldvinduer autenciteten af 'stald'. Dette understreges yderligere af, at vi har bevaret de to sortmalede stalddøre på gårdsiden ind til sulelængen. Da Sulelængens nye funktion jo er 'kulturhus' - ikke 'stald' - har vi bag de to stalddøre monteret en tætsluttende dør.

Dermed reducerer vi træk og kulde fra de to stalddøre, som kun vanskeligt vil(le) kunne holdes tætte og som kun i begrænset omfang yder isolering til rummet. Og altså, vigtigst af alt:

På gårdsiden har vi i størst muligt omfang bevaret de oprindelige facadeudtryk med beboelse i én længe, og stalde i de tre andre længer.

I gårdrummet har sulelængen (vestlængen) bevaret sit udseende af 'stald' takket være staldvinduer og stalddøre.

Renovering af bindingsværk

Endelig vil vi nævne de - indtil videre - tre facader og en gavl, hvis gamle bindingsværk er blevet erstattet af helt nyt bindingsværk.

I 2010 foretog vi det første større indgreb i bindingsværk på gården. En skråstiver i portlængens gavl mod syd havde løsnet sig fra den næppe længere eksisterende bundrem, som var rådnethet bort. Det hele så noget kritisk ud, så vi hidkaldte en lokal tømrer, som vi havde fået anbefalet. Han gav et tilbud på renovering af ét fag med en skråstiver, løsholt og hjørnestolpe. Det ville koste cirka 8.000 kroner.

Så bad vi ham give tilbud på udskiftning af hele gavlen (fire fag med ny bund- og toprem, skråstiver, løsholte og dokker. Dette tilbud lød på 21.000 kr, så relativt var prisen jo noget billigere på disse fire fag fremfor kun ét fag til 8.000 kr. Så vi bad ham udskifte hele gavlen, således at den "én gang for alle" ville spare os for fremtidige bekymringer. Samtidig benyttede vi lejligheden til at lægge nyt dræn under tagskægget på hele sydlængen.

Spritnyt bindingsværk ændrer udseendet på facaderne. Hvor tidligere "væggene lidt skæve stå", står de nye vægge nu med et lidt 'fersk' og lidt for 'stil-rent' udseende i fuldkantet egetræ uden sprækker, revner, huller, gamle søm osv., som igennem 200 år har sat sit præg. Men som vi plejer at sige: Vi glæder os over, at i det mindste nogle facader står i lod og med nyt bindingsværk og tavl, som i hvert fald i vores tid kun kræver begrænset vedligehold.

Og vil man se et eksempel på bindingsværk og en mur, som er renoveret knap så 'gennemgribende' som de tre facader og portlængens gavl mod syd, så tag et kig på portlængens nordlige gavl. Her ser man et smukt eksempel på nye syldsten og en ny bundrem, men med genbrugte stolper og løsholte. Gavlen hér er et af de renoveringsarbejder, som vi også har det rigtig godt med...

Stråtagsprojekter

Skulle vi gennemgå alle projekter/arbejdsopgaver med stråtaget på de fire længer, ville vi have kunnet fylde hele dette hæfte med tekster og fotos. Ja, det lyder dramatisk og skræmmende for en, som ikke ejer et hus med stråtag. Man kan let forestille sig, at der er urimeligt store udgifter til vedligeholdelse og nyt stråtag. Hvor længe holder et stråtag? er et spørgsmål, som vi ofte får.

Vores påstand er, at hvis en fagmand (medlem af tækkemandslauget i Danmark) har nytækket dit hus, så holder taget i 40 - 50 år. Dog skal mønningen ('rygningen') have nyt materiale (frøgræshalm, lyng, ålegræs eller lignende) cirka hvert syvende år. Men det vil normalt kun tage én dag for tækkemanden og en hjælper på et almindeligt hus - og du er måske hjælperen, som kan bringe materialet op til tækkemanden...

Som nævnt tidligere i dette hæfte nytækkede vi i 1994 hele portlængen. Intet tyder på, at taget ikke skulle kunne holde

Et ønske om en ny stue på 1. salen nødvendiggjorde tækkearbejde med ny kvist. Undertiden fremskyndes fornyelse af stråtag på grund af andre forhold end et helt nedslidt tag.

10-20 år endnu, inden det skal tækkes igen. Tilsvarende har vi endnu to tagflader liggende, som efter sigende blev nytækket i 1978, altså for nu knap 50 år siden.

Flere af de tækkeprojekter, som vi har foretaget her, skyldes andet end behov for 'vedligeholdelse' eller 'renovering'. Det skyldes f.eks., at vi ønskede en ny stue på førstesalen. Så var det nødvendigt at få lavet kviste, så dagslyset kunne finde ind i stuen.

Den gennemgribende renovering af Sulelængen i 2011-12 gjorde også, at vi valgte at

montere nye spær på længens vest-side. Dermed skulle der også lægges nyt stråtag på Sulelængens flade mod vest, selv om det gamle stråtag formentlig havde haft mindst 'ti gode år endnu'.

Vores mening om stråtag er alt-i-alt klar: Stråtag er et naturmateriale, som selvfølgelig ikke holder bestandigt. Men fornøjelsen ved at se et nytækket hus, eller en nylagt mønning, er så stor, at det langt overstiger den nødvendige udgift, som er forbundet med at have haft tækkemanden på besøg.

Et par 'velfærdsknaster'

De hidtil omtalte vedligeholdelses- og renoveringsprojekter vedrører det oprindelige bygningskompleks: stuehuset og de tre længer. Egentlige nybyggerier har også fundet sted, nemlig et nybygget anneks (2012, bindingsværk med tagpap på taget) og et orangerie (2015).

Begge disse byggerier udgør en vigtig del af hele "kulturhus"-/Sulelængekonceptet. Det nybyggede anneks indeholder toilet til publikum og et anretterkøkken til de frivillige bag "Foreningen Sulelængens Venner"s aktiviteter (foreningen blev stiftet i marts 2014). Annekset og orangeriet er direkte sammenbygget med sulelængen, således at de tre bygninger udgør en samlet enhed.

Det tog os tyve år at beslutte, hvor et nybygget, 'moderne' orangerie kunne blive placeret med mindst mulige 'ødelæggelser' til følge.

I vores tidligere bondehus, som vi solgte, da vi købte Enggaarden i 1993, havde vi bygget et orangerie, som vi havde utrolig stor glæde af.

Det tog os tyve år at beslutte, hvor et nybygget, 'moderne' orangerie kunne blive placeret med mindst mulige 'ødelæggelser' til følge.

Derfor ønskede vi fra start af, da vi overtog Enggaarden i 1993, også at bygge et orangerie hér. Men hér var det en langt større udfordring af lave et så gennemgribende indgreb i bygningskulturen, som opførelsen af et orangerie ville være. En let løsning kunne have været at placere et orangerie/drivhus som en separat bygning et helt andet sted på matriklen. Men for os var det kun en teoretisk mulighed, fordi en stor del af idéen med orangeriet var og er, at det skal bidrage med passiv solvarme til de(t) rum, som det støder op til.

Det står alle frit for at mene om vores orangerie, hvad man vil. Vi kan kun sige, at vi - og de mange publikummer, som deltager i foreningens arrangementer - har utrolig stor fornøjelse af det...

Bindingsværksbyggeri er 'Lego' eller 'Techno' - og særdeles klimavenligt.

Bindingsværk - bæredygtighed par excellence

Det gør ondt på os, når vi læser om en stråtags- og bindingsværks-ejendom, som er brændt eller som skal rives ned. Kulturhistorie og "idyl" går tabt, hver gang det sker. Så der sker uoprettelig og vedvarende skade, fordi bindingsværket og stråtaget så godt som aldrig vil komme tilbage.

Men hov! Måske er det ikke helt utænkeligt, at nybyggeri kunne finde sted med disse ældgamle byggemetoder? Jo mere vi tænker over det, desto mere indlysende bliver det, i hvert fald for os, at bindingsværk og stråtag bør kunne få en renæssance. Beton er utrolig klimabelastende, så i disse år eksperimenteres der med nye byggemetoder, hvor et fokusområde f.eks. er træhuse. Genbrug af mursten (og i det hele taget genbrug af byggematerialer) er der også stort fokus på i byggebranchen. Og for dem, der afgørende vil - eller tvinges til at - lægge livsformen om til mindre indtægt og mere fritid og 'livsindhold', så er tanken om helt eller delvis at bygge sit eget hus måske ikke helt utænkelig? Bindingsværks-byggeri er "Lego" eller "Techno" bestående af et træskelet, som kan samles, og med huller (tavl) i skelettet, som udmures med genbrugte mursten. Eller eventuelt beklædes med brædder eller andet. Skillevægge i huset kan ligeledes udføres i bindingsværk og ikke nødvendigvis i egetræ, da de indvendige vægge ikke udsættes for vind og vejr på samme måde, som de udvendige mure gør. Af samme grund behøver de indvendige vægge ikke at mures op med brændte mursten. Lerklinede vægge giver et fantastisk godt indeklima, og hér kan selv børn tage del i byggeriet.

De 'moderne' bygningsreglementer stiller store krav til isolering - det er selvfølgelig på mange måder fornuftigt på vores breddegrader og under hensyntagen til de klimaproblemer, som globalt er ved at udvikle sig til en regulær katastrofe. Men hvorfor stiller bygningsreglementerne ikke krav om maximumstørrelse på nybyggede parcelhuse? Vi bør spørge os selv (og vores politikere), om vi virkelig har brug for så meget plads, som rigtig mange

'moderne' parcelhuse kræver. Et nyt hus kan være nok så energieffektivt i dag. Men uanset hvordan vi vender og drejer det, så må et mindre hus være mere energiøkonomisk (og mindre klimabelastende i opførelse og drift) end et stort parcelhus.

Og den dag (som hurtigt kan komme), hvor mus og rotter har bidt huller i membraner og isoleringsmaterialer, så vil energibehovet til opvarmning stille og roligt forøges. Derfor bør husejere i små huse belønnes - eller husejere i alt for store huse beskattes af deres ekstravagance og manglende hensyntagen til klima og miljø.

Under alle omstændigheder: Stor tak til alle, som ved ny- og ombygninger tilstræber æstetisk og klimafornuftig "simple living" og "tiny houses".

Enggaarden - ikke blot 'bygningskultur'

Besøgende på gården nyder oplevelsen af den firelængede gård. Gården repræsenterer en bygningskultur, som havde sin storhedstid i perioden 1780 til 1950. Siden da er det gået brat ned ad bakke. Utallige firelængede gårde er brændt, eller de er blevet brækket ned, fordi driftsformerne i dansk landbrug har ændret sig radikalt siden 1950'erne. Traktorerne afløste hestene, og siden da er både traktorer og redskaber blevet voldsomt meget større. Dermed blev de firelængede gårde voldsomt 'umoderne'...

Til Enggaarden hører 9 hektar jord. Den er på sin vis lige så 'umoderne' som bygningerne. De 9 hektar jord har hørt til gården i al dens levetid. I utallige tilfælde er jorden blevet solgt fra landbrug, som er blevet nedlagt. Der ligger de tidligere landbrugsjendomme amputerede tilbage med typisk kun cirka én hektar. Den øvrige jord er blevet solgt til den nærmestliggende 'grisebaron' eller en jordinvestor, som så udlejer jorden til professionelle landmænd.

Vores 9 hektar er omkranset af levende hegn. Det yderste stykke jord mod nord-vest har ligget brak i mindst 45 år. (Yderligere 5

hektar braklægges fra 2024). De sidste fire hektar er 'oaser' med eng, skov, vandhuller (som ikke er drænet bort), fæsti, markvej (tidligere gammel kirkesti) og bæk.

Og der er ikke mindre en fem egetræer, som er fredede.

Vores gård og jordtilliggendet ligger i et smukt bakkelandskab øst for et stort landskabsfredet område ved Vissenbjerg.

Nyd sulelængen, orangeriet og landskabet omkring jer. Men find også gerne op på vores bakketop vest for gården og nyd udsigten og eventuel medbragt kaffe.

Lige nord for gården ligger "det høje engstykke". Her er én af gårdens "oaser" med meget varieret bevoksning. I 2010 var det dyrket mark. Nu er det 'natur', eller i hvert fald et 'fristed', som kan opleves tæt ved gården. Man finder frugt- og valnøddetræer, eg, bøg, ahorn, buske, lidt juletræer, og en del andet (for eksempel fugleliv). 'Diversitet' kan måske være kodeordet.

Vi kan ikke tænke grønt nok...

Sikken sule!

På en gammel sulegård i Magtenbølle (Fyn) blev en gammel træet sule udskiftet med en ny - ejerne er lykkelige, og stolte.

Ejerne, Ingrid Henriksen og Jørgen Bjerring, købte gården i 1993, og de æder sig til stadighed ind på de steder på gården, som er 'ømme'.

Heldigvis havde Ingrid og Jørgen 20 års erfaring med renovering af et husmandssted, inden de gav sig i kast med 'projekt Enggaarden i Magtenbølle'. Det betyder, at det er svært at få øje på eventuelle 'dumheder', som de måtte have begået efter 17 års fingeraftryk på gården i Magtenbølle.

"Gennem deltagelse i Foreningens Straatags temadage fik vi indsigt i de muligheder, som fagligt dygtige håndværkere kan tilbyde os", fortæller Jørgen Bjerring. "Ikke mindst har vi opdaget, at en splinterny 20 meter lang bindingsværksfacade ikke nødvendigvis koster en bondegård - heller ikke selvom den er lavet i egetræ, og i overensstemmelse med de gode gamle håndværksmæssige principper", fortsætter han.

Udover den total-renoverede facade er to gavle på gården ligeledes blevet renoveret - den ene gavl overvejende v.h.j.a. genbrugt egetømmer (bortset fra en helt ny egetræsbundrem). Den anden gavl renoveret med helt ny egetræ.

De nævnte renoveringer af gavle og en facade gav ejerne mod på at gå videre: gårdens vestlænge er en sulekonstruktion, hvor én af de 6 suler havde et svagt punkt, som bekymrede ejerne en del. "Den 200 år gamle sule stod som en flitsbue, og for at støtte sulen havde vi de seneste ca. 10 år en skråstiver halvt oppe på sulen. Ellers frygtede vi, at den ville knække, eller i hvert fald flytte sig, eller lægge sig endnu mere ned i tilfælde af en ny orkan som i 1999", fortæller de.

Men hvordan får man lige fat i en 5½ meter lang egetræ-stamme med en tveje (udgrening) i toppen, hvor den tonstunge ås skal

ligge? Det spørgsmål stillede ejerne til "Mr. Bindingsværk", tømrermester og Savværksejer Erik Therkildsen i Børkop. "Den finder jeg", svarede Erik. Og så blev der ikke snakket mere om det, førend Erik en måneds tid senere kunne fortælle, at nu var der fundet et 80 år gammelt egetræ i Hannerup Skov ved Fredericia, og at træet ville blive lagt ned førstkommande vinter. Dette skete, og Erik Therkildsen fik foråret 2010 leveret stammen til sit savværk, hvor han med sav og økse derefter har klaret resten. For Erik Therkildsen er

Tvejen, som åsen skal hvile i, tilpasses med skabelon fra den gamle sule (t.v.)

det indlysende, at den nye sule skulle tilhugges med økse - "det var den gamle sule jo", er Eriks argument. Og så er dén sag udebatteret. Man har vel faglig stolthed, og sans for 'det gamle'...

I september 2010 blev en splinterny egetræs-sule så rejst på Enggaarden i Magtenbølle. Det krævede også noget håndværksmæssig snilde med tov, taljer og tilpasning af sulens udgrening til den vandretliggende ås 5 meter over gulvhøjden. Til det formål samarbejdede Erik Therkildsen med tømrerfirmaet Henning Hansen på Vestfyn. Og - vupti - på én dag var sulen rejst og færdigmonteret med genbrug af den gamle sules to skråstivere fra den ny sule og op under åsen på begge sider af sulen.

Man tror det næppe, siger Ingrid Henriksen og Jørgen Bjerring på Enggaarden i Magtenbølle. Men de rigtige håndværkere, og de rigtige materialer findes. Man skal blot kigge sig omkring og drage nytte af den fagkundskab, som vitterlig findes, hvis blot man opsøger den.

Hvad er en sule?

En sule er en "søjle", "støtte" eller "stolpe" (kært barn har mange navne).

Citat: "Hvad suler er for noget, får man et indtryk af, så snart man kommer indenfor i porten på Lundager-gården (på Frilandsmuseet, jø anm.). Her ser man, at taget - i modsætning til hvad der ellers er almindeligt - understøttes af høje lodrette stykker tømmer, der med nogle meters indbyrdes afstand er rejst hen langs husets midterlinie, altså under tagryggen. Sådant en høj lodret støtte kaldes en sule... Sulerne er foroven forbundet ved hjælp af et svært vandret tømmerstykke, åsen, som ligger lige under tagryggen og hviler på sulerne. Størstedelen af tagets vægt bæres af åsen og derigennem af sulerne..." (fra: "Den fynske sulegård - Lundagergården på Frilandsmuseet", Peter Michelsen (Nationalmuseet, 1980))

Den nye sule på Enggaarden i Magtenbølle

Savværksejer Erik S. Therkildsen bad sommeren 2008 skovfoged Anton Vestergård i Fredericia Kommune om at finde et ege-træ. Ordren lød på, at stammen skulle være 5½ meter lang med tveje (udgrening i toppen) og efter savning og tilhugning på savværket have en tykkelse på 8 tommer (fuldkantet). Efter en del søgen fandt Anton Vestergård et passende træ i Hannerup Skov (Fredericia Kommune). Det 80 år gamle træ blev skovet januar 2010 og stammen (3/4 kbm egetræ) slæbt ud til

De gamle skråbånd fra den nye sule til åsen blev genbrugt efter lidt tilvirkning.

befæstet vej, hvor en vognmand kørte den til Erik S. Therkildsens savværk i Børkop. Stammens diameter var 31 cm. - efter endt forarbejdning på savværket med et breddemål (fuldkantet) på 20 cm. På savværket tilhuggede Erik S. Therkildsen udgreningen på baggrund af en skabelon over udgreningen på den gamle sule, som skulle udskiftes.

Genbrug af gammel sule

Faktisk fik Ingrid Henriksen og Jørgen Bjerring sommeren 2010 et interessant tilbud fra arkitekt Steen Kjær på Skydebjerg Gamle Præstegaard. Steen havde 'ad omveje' hørt, at Enggaarden skulle have udskiftet en sule, og Steen havde en gammel sule (+ skråstivere og bindebjælker) liggende, som han havde fået nedtaget fra en gård i Orte (Vestfyn), hvis sulelænge for nogle år siden blev revet ned. Tanken om genbrug af sulen fra en gård, som ligger ca. 8 km. fra Enggaarden i Magtenbølle, tiltalte både Enggaardens ejere og tømrer Erik Therkildsen. Så sulen og medfølgende skråstivere mv. blev hentet hjem til Enggaarden af Erik Therkildsen og Jørgen Bjerring. Men her stødte Erik og Jørgen ind i de overvejelser, som man altid gør sig, når gamle bygninger skal renoveres: hvornår giver det mening at genbruge, og hvornår bør man udskifte til helt nyt materiale? Og hér viste det sig, at den gamle sule fra gården i Orte desværre var for medtaget set i forhold til den splinternye løsning, som er bekræftet i artiklen.

Det var pænt af Steen Kjær at tilbyde den gamle sule; men "køb-nyt"-valget vandt i dette tilfælde over "genbrug-det-gamle"-princippet - dog således (som det fremgår af artiklen), at "køb-nyt" skete i overensstemmelse med de håndværksmæssige traditioner og principper

PS. Man kan så spørge, om opsætningen af den nye sule er 'kronen på værket'? Svaret er: "NEJ! - desværre"

Den nye sule er blot anledningen til at fortsætte en yderligere omfattende renovering af sulelængen i Magtenbølle. Efter opsætningen af sulen (sept. 2010) er der (jan-feb. 2011) lagt nyt tømmer,

lægter og stråtag på sulelængens tagflade mod vest. Herefter kan en fortsat indvendig renovering af længen finde sted (samt en snarlig isætning af yderligere fem vinduer i facaden).

Ja, rundt omkring i landet kæmpes der med vedligeholdelsen af den gamle bygningskultur - tak for det!

De gamle skråbånd fra den nye sule til åsen blev genbrugt efter lidt tilvirkning.

Enggaardens / Sulelængens fremtid

Bestyrelsen og de øvrige frivillige i foreningen "Sulelængens Venner" skal have stor tak for deres engagement i forbindelse med foreningens aktiviteter hér. Medlemmernes og øvrige publikummers opbakning ved vores arrangementer er også 'guld værd'. Alt dette bidrager til det 'indhold', som gården byder på og som på mange måder er nødvendigt for, at den firelængede gård fortsat kan overleve. De mange aktiviteter gør det indlysende for enhver, at bygningskomplekset skal fortsætte med at eksistere.

Hvad fremtiden bringer for Enggaarden / Sulelængen i Magtenbølle, kan ingen vide. Vores håb er, at denne fine repræsentant for den vestfynske bygningskultur kan bevares. Mulighederne er der. De nuværende aktiviteter viser i hvert fald en mulig retning for et fremtidigt 'indhold' på gården.

"Oplevelser", "events", "turisme", "overnatning", "gårdbutik" vil måske være noget af det, som fremtidssikrer gården. Vi får se...

Ingrid Henriksen & Jørgen Bjerring, april 2024